

UZASADNIENIE

Zaskarżonym postanowieniem z 14 października 2015 r. Sąd Rejonowy dla Łodzi – Śródmieścia w Łodzi w sprawie prowadzonej za sygnaturą akt I Ns 1081/14 z wniosku J. K. (1) przy udziale U. Niestandaryzowany Sekurytyzacyjny Fundusz Inwestycyjny Zamknięty z siedzibą w W. o zatwierdzenie oświadczenia o uchyleniu się od skutków niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku po zmarłym synu J. K. (2) oddalił wnioski.

Apelację od powyższego orzeczenia wywiódł wnioskodawca zaskarżając je w całości. Zakwestionowanemu rozstrzygnięciu skarżący zarzucił naruszenie:

1. art. 242 k.p.c. w zw. z art. 214 k.p.c. poprzez pominięcie wyjaśnienia przyczyn przez Sąd orzekający z jakich to wnioskodawca nie Stawił się na rozprawę w dniu 14 października 2015 r. w związku z odebraniem osobistym wezwania z dnia 7 września 2015 r. na okoliczność wyznaczenia sprawy o sygn. akt I Ns 1081/14 dotyczącej ustawowego uchylenia się od skutków prawnych o przyjęciu lub odrzuceniu spadku po zmarłym synu J. K. (2);

2. art. 168 § 1 k.p.c. w zw. z art. 1015 § 1 k.c. w zw. z art. 1019 § 2 k.c. poprzez nie wydanie przez Sąd wyrokujący postanowienia na rozprawie w dniu 14 października 2015 r. w zakresie oddalenia wniosku wnioskodawcy na okoliczność przywrócenia terminu zawitego do jego rozpoznania, ograniczając się tylko jedynie do treści pisma z dnia 27 lipca 2015 r. uczestnika postępowania U. Niestandaryzowany Sekurytyzacyjny Fundusz Inwestycyjny Zamknięty z siedzibą w W., który wniósł o jego odrzucenie w przedmiotowej sprawie;

3. art. 1018 § 3 k.c. poprzez przyjęcie przez Sąd orzekający, że niestawiennictwo wnioskodawcy na rozprawie w dniu 14 października 2015 r. skutkuje nie wykazaniem przez niego wady w zakresie oświadczenia woli na zasadzie art. 6 k.c. w sytuacji kiedy wykazał on bezspornie brak zdolności kredytowej z powodu bezdomności syna, a to oznacza zachowanie stosownego warunku do odrzucenia spadku po zmarłym;

4. art. 177 § 1 pkt 5 i 6 k.p.c. poprzez niezawieszenie sprawy przez Sąd z uwagi na niestawienie się wnioskodawcy do czasu wyjaśnienia przyczyny tego stanu rzeczy przez niego osobiście i jej kontynuowanie bez złożenia stosownego wniosku uczestnika postępowania, który miał w niej swój interes prawny niezgodny z art. 353¹ k.c. w zw. z art. 356 § 1 k.c., żeby się ona zakończyła.

W konkluzji do tak sformułowanych zarzutów apelacyjnych apelant wnosił o uchylenie zaskarżonego postanowienia z dnia 14 października 2015 r. i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania, ewentualnie zaś o zmianę zaskarżonego orzeczenia.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Zaskarżone postanowienie podlega uchyleniu.

Wstępnie wskazać należy, że wnioskiem z dnia 11 września 2014 r. J. K. (1) wniósł o zatwierdzenie oświadczenia o uchyleniu się od skutków niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku po zmarłym synu J. K. (2).

Przypomnieć wobec tego wypada, iż konstrukcja uchylenia się od skutków prawnych złożonego pod wpływem błędu oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku (art. 1019 § 1 k.c.) została rozciągnięta na sytuacje, w których pod wpływem błędu spadkobierca nie złożył żadnego oświadczenia w terminie (art. 1019 § 2 k.c.), a więc na takie, w których w istocie spadkobierca uchyła się nie od skutków prawnych swego oświadczenia, lecz od skutków biernego zachowania się, tj. niezłożenia oświadczenia. W konsekwencji spadkobierca może uchylić się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, jeżeli takie zachowanie było spowodowane działaniem pod wpływem błędu prawnie istotnego co do przedmiotu spadku, a do uchylenia się dojdzie przed sądem, który dokonuje jego zatwierdzenia (art. 1019 § 1 pkt 1 i § 3 k.c.) i jednocześnie złoży oświadczenie, czy i jak spadek

przyjmuje, czy też go odrzuca (art. 1019 §1 pkt 2 k.c.). Istotne jest również to, iż zgodnie z treścią art. 88 § 2 k.c., który ma zastosowanie w przypadku złożenia przez spadkobiercę oświadczenia o uchyleniu się od skutków prawnych złożenia, bądź też uchybienia terminu do złożenia oświadczenia woli o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, uprawnienie do uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia woli, które zostało złożone pod wpływem błędu, wygasa po upływie roku od jego wykrycia.

Składane przed sądem oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych niezłożenia oświadczenia wymaga zatwierdzenia przez sąd, co podlega jego merytorycznej kontroli, która jest prowadzona na rozprawie (art. 690 §1 k.p.c.). Spadkobierca pragnący uchylić się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku zobligowany jest również do złożenia przed sądem oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. Jest to jeden z koniecznych wymogów, bez którego niemożliwe jest zatwierdzenie przez Sąd oświadczenia spadkodawcy o uchyleniu się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. Sąd I instancji zobowiązany był zatem odebrać od wnioskodawcy formalne oświadczenia o odrzuceniu spadku po zmarłym synu.

Jak stanowi art. 640 §1 k.p.c. oświadczenie o prostym przyjęciu spadku lub z dobrodziejstwem inwentarza albo o odrzuceniu spadku może być złożone przed notariuszem lub we właściwym Sądzie Rejonowym. Wedle § 2 przywołanego przepisu oświadczenia te mogą być również składane w sądzie spadku w toku postępowania o stwierdzenie praw do spadku. Procedując w oparciu o regulacje art. 640 k.p.c. i n. sąd nie rozpoznaje merytorycznie żadnej kwestii. Rola sądu sprowadza się jedynie do bycia odbiorcą oświadczenia woli składanego przez spadkobiercę, który wyraża swe stanowisko co do tego czy chce być spadkobiercą, czy też chce spadek odrzucić. Nie budzi zatem wątpliwości możliwość złożenia przedmiotowego oświadczenia przed sądem.

Formę oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku określa art. 1018 §3 k.c. Powinno być ono złożone ustnie przed sądem lub na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym. Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, powinno być złożone przez spadkobiercę do czasu zamknięcia rozprawy wyznaczonej w celu rozpoznania wniosku wszczynającego postępowanie uregulowane w art. 690 k.p.c., na tę bowiem chwilę sąd ocenia stan rzeczy stanowiący podstawę rozstrzygnięcia w każdej sprawie cywilnej (art. 316 §1 k.p.c.). Spadkobierca może zatem swą wolę oświadczyć ustnie i wówczas sporządza się protokół (art. 641 §4 k.p.c.), bądź może złożyć je na piśmie, jednak w tym wypadku konieczne jest zachowanie formy pisemnej szczególnej – to jest z podpisem urzędowo poświadczonym (art. 1018 §3 zdanie drugie k.c.).

Jeśli przedmiotowe oświadczenie spadkobiercy o odrzuceniu spadku zostanie złożone ustnie to powinno stosownie do treści art. 641 k.p.c. zawierać imię i nazwisko spadkodawcy, datę i miejsce jego śmierci oraz miejsce jego ostatniego zamieszkania, tytuł powołania do spadku oraz treść złożonego oświadczenia. Z oświadczenia sporządza się protokół, który powinien być podpisany przez składającego oświadczenie. Nad dopełnieniem wszelkich wymagań formalnych czuwać powinien Sąd rozpoznający sprawę.

Z powyższych uwag wynika, iż czynność złożenia oświadczenia woli o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku jest czynnością materialnoprawną. Dla wypełnienia przez sąd przypisanej mu ustawą funkcji odbiorcy oświadczenia woli spadkodawcy, kwestia zachowania materialnoprawnych wymogów ważności tejże czynności pozostaje bez znaczenia. Podkreślić trzeba, że organ procesowy działając wyłącznie jako odbiorca oświadczenia, nie posiada kompetencji i podstaw dla badania elementów materialnoprawnych mających wpływ na skuteczność składanego oświadczenia, w szczególności sąd nie jest władny oceniać zachowania terminu zawitego prawa materialnego określonego art. 1015 § 1 k.c. i uzależniać od tego przyjęcie tego oświadczenia.

Sąd II instancji zważył, że z lektury i analizy akt sprawy wynika, iż wnioskodawca był obecny na terminie rozprawy w dniu 15 kwietnia 2015 r., a mimo to Sąd Rejonowy nie odebrał od niego stosownego oświadczenia, choć nic nie stało ku temu na przeszkodzie, poprzestając jedynie na informacyjnym wysłuchaniu skarżącego (protokół rozprawy – k. 22-23). Wskazać także należy, że Sąd Rejonowy wadliwie formułował zarządzenia wskazując, iż wnioskodawca złożył oświadczenie o odrzuceniu spadku, choć nie miało to miejsca w niniejszym postępowaniu (zob. zarządzenie

z dnia 6.07.2015 r. pkt 4 - k. 26 a.s. i k. 30 a.s.). Wnioskodawca nie uczestniczył w rozprawie na kolejnym terminie, po zamknięciu której bezpośrednio Sąd I instancji wydał zaskarżone rozstrzygnięcia i w rezultacie nie miał już możliwości złożenia oświadczenia w przedmiocie odrzucenia spadku, zgodnie z treścią wniosku. Należy podkreślić, że udział w rozprawie jest prawem strony i w zasadzie nie pociąga za sobą obowiązku stawiennictwa. Prawo to jest jednakże, zwłaszcza w sprawach, w których przeprowadzenie rozprawy jest obligatoryjne, elementem prawa strony do obrony. Jeżeli z okoliczności sprawy jednoznacznie wynika, że strona zajęła stanowisko co do wszystkich kwestii prawnomaterialnych i procesowych występujących w sprawie, zgłosiła wszystkie dowody na poparcie swoich twierdzeń, ustosunkowała się do twierdzeń strony przeciwnej i do dowodów przeprowadzonych w sprawie oraz odmowy przeprowadzenia innych dowodów, sąd może pomimo niestawiennictwa strony na rozprawie wydać orzeczenie kończące postępowanie. Taka sytuacja w niniejszej sprawie nie występowała, gdyż sąd nie odebrał od apelanta oświadczenia o odrzuceniu spadku po zmarłym synu na poprzednim terminie rozprawy a skutkami prawnymi tego obarczył skarżącego. Względ na szybkość postępowania, choć stanowiąca podstawową wartość, która powinna być konsekwentnie realizowana w każdym postępowaniu, nie może jednak przesłaniać prawa strony do rozpoznania istoty sprawy. Okoliczność, że Sąd zaniechał na pierwszym terminie odebrania oświadczenia o odrzuceniu spadku skutkowałą w rzeczywistości pozbawieniem apelanta możliwości obrony jego praw w niniejszym postępowaniu. Istotne jest również to, że wnioskodawca występuje w niniejszej sprawie bez profesjonalnego pełnomocnika, mimo że wnioskował o przyznanie mu fachowej pomocy prawnej z urzędu, a Sąd Rejonowy odmawiając uwzględnienia tego wniosku uzasadniał swoje rozstrzygnięcie tym, że sprawa jest prosta i przez to udział zawodowego pełnomocnika po stronie wnioskodawcy nie jest konieczny. Tym bardziej zatem Sąd I instancji winien był procedować przez cały czas tak, by zapewnić wnioskodawcy jak najpełniejszą realizację żądań sformułowanych w jego wniosku, którym tenże zainicjował niniejsze postępowanie.

Tymczasem Sąd Rejonowy w ogóle nie odebrał od wnioskodawcy oświadczenia o odrzuceniu spadku, a wydając zaskarżone postanowienie orzekał mimo, iż de facto nie rozpoznał istoty sprawy. Sąd spadku nie może orzekać o odmowie zatwierdzenia oświadczeń o uchyleniu się od skutków prawnych i o odrzuceniu spadku w sytuacji, gdy nie zostały one formalnie złożone. Jeżeli brak oświadczeń w tym przedmiocie, nie ma również przedmiotu merytorycznego rozstrzygnięcia o odmowie ich zatwierdzenia. Powyższe skutkuje stwierdzeniem, iż Sąd pierwszej instancji, nie odbierając oświadczenia od wnioskodawcy o odrzuceniu spadku po zmarłym synu i orzekając jednocześnie o odmowie jego zatwierdzenia, dokonał merytorycznej oceny tak, jak gdyby zostało ono formalnie złożone, powołując się między innymi na nieudowodnienie działania pod wpływem błędu, który był usprawiedliwiony okolicznościami, a także nieudowodnienie kiedy skarżący dowiedział się o długu spadkowym, czym dopuścił się sprzeczności i nie rozpoznał istoty sprawy.

Na zakończenie wskazać należy, że w myśl art. 382 k.p.c. postępowanie apelacyjne ma charakter merytoryczny i w tym znaczeniu jest przedłużeniem postępowania przeprowadzonego przed sądem pierwszej instancji, jednakże z pola widzenia nie może schodzić wymóg zachowania instancyjności, o której stanowi art. 176 ust. 1 Konstytucji RP. Oznacza to, że Sąd II instancji nie może zastępować własnym orzeczeniem orzeczenia sądu I instancji, gdyż mogłoby to doprowadzać do sytuacji, w których sąd odwoławczy orzekałby, jako jedna i ostateczna instancja (por. wyrok SA w Łodzi z 24.10.2012 r., III AUa 1153/12, LEX nr 1223387). Wobec tego Sąd Okręgowy rozpoznając apelację wnioskodawcy z przyczyn proceduralnych nie był władny odebrać od niego oświadczenia o odrzuceniu spadku. Zaznaczyć bowiem należy, że oświadczenie o odrzuceniu spadku nie może zostać złożone przed sądem odwoławczym, gdyż uprawnionym do odebrania takiego oświadczenia jest Sąd Rejonowy, w którego okręgu znajduje się miejsce zamieszkania lub pobytu składającego oświadczenie, przed notariuszem lub w sądzie spadku w toku postępowania o stwierdzenie praw do spadku (art. 640 k.p.c.).

Podsumowując, Sąd I instancji wydając orzeczenie przed odebraniem oświadczenia od wnioskodawcy o odrzuceniu spadku, nie rozpoznał istoty sprawy. Przy ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Rejonowy powinien w pierwszej kolejności odebrać od wnioskodawcy, zgodnie z wymogami ustanowionymi przez ustawodawcę, oświadczenia o odrzuceniu spadku po zmarłym synu, które powinno zostać przez składającego podpisane. Sąd I instancji powinien także wnikliwie rozważyć, czy wszelkie przesłanki warunkujące zatwierdzenie oświadczenia o uchyleniu się od skutków

prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku zostały w niniejszej sprawie spełnione. Przede wszystkim należy ocenić, czy prawo wnioskodawcy nie wygasło na skutek upływu terminu przewidzianego w art. 88 § 2 k.c. W razie negatywnej odpowiedzi Sąd Rejonowy rozważy, czy w świetle ujawnionych okoliczności sprawy błąd spadkobiercy uznać można za błąd prawnie doniosły pamiętając, iż błędem takim nie jest niezajomość przedmiotu spadku pozostająca w związku przyczynowym z niedołożeniem przez spadkobiercę należytej staranności w ustalaniu rzeczywistego stanu majątku spadkowego. Dopiero po wypełnieniu tych zaleceń możliwe jest rozstrzygnięcie sprawy.

W konsekwencji, wobec stwierdzonych, a opisanych wyżej uchybień, należało uchylić zaskarżone orzeczenie i sprawę przekazać do ponownego rozpoznania Sądowi I instancji na podstawie art. 386 § 4 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. z uwzględnieniem treści art. 108 § 2 k.p.c.